Історія України

УДК 392.543(477)»175/181»

DOI <https://doi.org/10.26661/zhv-2020-3-55-01>

КРОВНО-ДУХОВНА СПОРІДНЕНІСТЬ ЯК ШЛЮБНО-ДОЗВІЛЬНА ВИМОГА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРЕЧЕНИХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТЬ

О. А. Бороденко

Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка

elena_bs@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0292-9310>

Ключові слова: наречені, кровна та духовна спорідненість, матримоніальні вимоги, шлюб.

У статті досліджено зміни у цивільному законодавстві та церковній документації щодо умов кровної та духовної спорідненості як шлюбно-дозвільної вимоги для українських наречених другої половини XVIII – першої половини XIX ст. Завдяки документації директивно-розпорядчого, статутного, слідчого, процесуально-вирокового, інформаційно-публікаторського змісту з'ясовано причини утворення незаконних сімейних союзів. Виявлено суперечливість законодавчих ініціатив: за рахунок отримання особливого дозволу від церковного начальства та скорочення дозвільних умов кровної та духовної спорідненості укладалися шлюби близьких родичів, проте за нормами цивільного законодавства такі дії можна було кваліфікувати злочинними та притягати осіб за кровозмішення до відповідальності.

BLOOD-SPIRITUAL RELATIONSHIP AS A MARRIAGE PERMITTING REQUIREMENT FOR UKRAINIAN BRIDES OF THE SECOND HALF OF THE 18th – THE FIRST HALF OF THE 19th CENTURIES

O. Borodenko

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Key words: newlyweds, blood and spiritual kinship, matrimonial requirements, marriage.

The article examines changes in civil legislation and church documentation on the conditions of blood and spiritual kinship as a marriage permit requirement for Ukrainian brides of the second half of the 18th – the first half of the 19th centuries. Since the named matrimonial requirement for the conclusion of a family union remains in force to this day, the research does not lose its relevance. Thanks to the documentation of the directive-administrative, statutory, investigative, procedural-sentencing, information-publishing content, the basics of the legality of marriage were studied, provided that the permitted degrees of blood and spiritual kinship were observed. In support of the theses, offenders' individual life stories of are given. The base of sources and the indicated problem motivated the use, in addition to general scientific ones, also specific problem methods: prosopographic, semiotic, microhistorical and critical analysis. The study found, that during the second half of the 18th – the first half of the 19th

century, the forbidden degrees of blood and spiritual kinship have been reduced. Cases of incest were considered grave crimes. Violators were punished in accordance with the requirements of the current legislation and the violated degrees of kinship. The inconsistency of legislative initiatives was revealed: as a result of obtaining special permission from the church authorities and reducing the permissive conditions of blood and spiritual kinship, marriages of close relatives were formed, however, according to the norms of civil law, such actions can be qualified as illegal and persons can be brought to criminal liability.

Постановка проблеми. Відповідно до матримоніальних християнських вимог і норм цивільного законодавства впродовж багатьох століть недійсними вважалися сімейні союзи, які укладалися не лише поміж кровними, але й духовними родичами, особами, що поріднилися через одруження родичів (так звана, «*двухродна*» і «*тръхродна*» спорідненість)¹. Довгий час визначення ступенів спорідненості було виключною прерогативою Церкви, яка самостійних документів не створювала, а визнавала візантійське законодавство, що закріплювало складну систему заборон на шлюби. Історія матримоніального права веде від суворої заборони християнським віровченням вінчань осіб, які перебували у родинних стосунках до восьмого-сьомого коліна. Проте, потім такі вимоги спростили до четвертого ступеня кровної родинності. Особливо помітним було пом'якшення відносно духовної спорідненості².

Якщо вимога відсутності кровних зв'язків у XVIII ст. зберігалася, то велика розлогість духовних родичів³ зазнала канонічних змін у вигляді скорочень, оскільки вона ускладнювала пошук шлюбних партнерів у невеликих поселеннях і звужувала шлюбний ринок. Зокрема, вже в першій половині XVIII ст. дозволялися шлюби поміж хресними братами і сестрами, але необхідно було брати в архієрея спеціальний дозвіл на такий союз⁴. Зменшення заборонених ступенів спорід-

нення відбувалося й впродовж другої половини XVIII ст.⁵

Отже, **метою** статті є вивчення змін у цивільному законодавстві та церковній документації щодо однієї шлюбно-дозвільної вимоги: кровної та духовної спорідненості для українських наречених другої половини XVIII – першої половини XIX ст. Позаяк названа матримоніальна умова укладання шлюбу залишається чинною й донині, тому вже апріорі дослідження набуває актуальності. У розвідці вивчимо передусім документи цивільного та церковного напрямів, якими прагнули регулювати названу шлюбно-дозвільну вимогу, розмежуємо поняття рід, лінія (ступінь), коліно, галузі (покоління), покажемо окремі життєві історії шлюбнородинних порушень, побіжно укажемо причини, які спричиняли подібні матримоніальні злочини, та міри покарання правопорушників.

Джерельна база. Мета та поставлені завдання мотивували авторку до пошуку відповідного кола джерел, які б продемонстрували випадки дотримання / порушення українським населенням указаної умови легітимності вінчання. Тому, звернуто увагу на матеріали документації директивно-розпорядчого, статутного, слідчого, процесуально-вишкового, інформаційно-публікаторського змісту⁶. Чимало цікавих життєвих історій збережено у матеріалах его-документів, які були віднайдені у шести архівних установах: Центральному державному історичному архіві України у м. Києві та Державних архівах Вінницької, Полтавської, Сумської, Харківської, Чернігівської областей. **Методологія дослідження.** Дослідження побудовано на принципах комплексності, системності та міждисциплінарності. Окрім загальнона-

¹ Романова О. «Боже не благословення» чи вигідне одруження? Штрихи до ціннісних пріоритетів козацької старшини XVIII ст. *Соціум. Альманах соціальної історії*. Київ: 2010, Вип. 9. С. 374.

² Нижник Н.С. Правовое регулирование семейно-брачных отношений в русской истории. СПб: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. С. 126; Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.). Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. В двух томах. Т. 1. С.-Петербург: Изд-во «Дмитрий Буланин», 1999. С. 164.

³ До духовних родичів передусім відносять хрещених батьків з похресниками та з їхніми біологічними батьками.

⁴ Романова О. «Боже не благословення» чи вигідне одруження? Штрихи до ціннісних пріоритетів козацької старшини XVIII ст. *Соціум. Альманах соціальної історії*. Київ:

2010, Вип. 9. С. 376.

⁵ Петренко І.М. Шлюбно-сімейні відносини в контексті православної повсякденної культури Росії (XVIII ст.). *Краєзнавство*. Київ: Вид-во «Телесик», 2010. № 3. С. 100.

⁶ Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: 36. документів. (1993). /АН України. Ін-т укр. археографії та ін.; Упоряд., автор передмови та комент. В. Й. Горобець; Відп. ред. Л. А. Дубровіна. Київ: Наук. Думка. С. 32.

укових методів (аналізу і синтезу, абстрагування та конкретизації, верифікації, формально-логічного) використано конкретно-проблемні: просопографічного, семіотичного, мікроісторичного та критичного аналізу.

Оскільки духовні суди другої половини XVIII ст. потерпали від скарг про порушення вінчаними особами різних ступенів родинності, а парафіяльне духовенство плуталося у визначенні законності майбутнього шлюбу, в 1765 р. була створена особлива Духовна комісія. Її завданням було видання спеціальної книги, в якій би визначалися дозволені ступені спорідненості та дні для проведення вінчань⁷. Для прикладу, своїми рапортами та підписами священники Переяславсько-Бориспільської духовної консисторії звітували у 1780 р. про отримання указів, які забороняли вінчати неповнолітніх і родичів у певних ступенях⁸. Синодським указом від 19 вересня 1787 р. віталися доноси населення щодо незаконних шлюбів, які були укладені між родичами. Даний актовий документ разом із указами Синоду від 19 січня 1810 р. та 26 квітня 1850 р. наголошували на дозволенних ступенях духовної та кровної спорідненості⁹.

Заборону шлюбів осіб, пов'язаних близькою родинністю, декларували окремі статті цивільних кодексів 1832 та 1857 рр.¹⁰ Глава третя «О союзе родственном», ґрунтуючись на законодавчих актах, починаючи з № 634 від 14 березня 1676 р. та закінчуючи роз'ясненнями Державної Ради від 14 березня 1823 р., декларувала основні принципи вирахування кровно-родинних зв'язків. Рід визначався як зв'язок усіх членів родини чоловічої та жіночої статі, який походив від одного загального родоначальника, хоча й не всі з осіб могли носити його ім'я або прізвище. Близькість спорідненості визначалася лініями та ступенями. Зв'язок однієї особи з іншою за посередництва народження складав ступінь. Взаємозв'язки сту-

пенів, які безперервно продовжувалися, складали лінію. Ступінь, від якої походили дві або більше ліній, у відношенні до ліній називали колінами. Лінії у відношенні до коліна – галузями або поколіннями. Лінії виокремлювали трьох родів: низхідні, висхідні та бокові або побічні. Далі статті цивільного законодавства роз'яснювали особливості вирахування різних ступенів родинності¹¹.

За поважних причин після 1841 р. законники вважалися шлюби трьохрідних осіб, але на це потрібно було отримувати від духовного начальства «благочинний» дозвіл, який давався лише у виключних випадках. Очевидно, таким могла бути вагітність дівчини. Щоправда не дивлячись на прийняті актові документи, представники парафіяльного кліру продовжували звертатися за роз'ясненнями в духовні інстанції. Підсумувавши всі попередні запити, а також укази та трактування канонічних книг, у «Полтавских епархиальных ведомостях» 1872 р. було опубліковано відповідь¹². Відповідно до її змісту не дозволялися шлюби за кровною ознакою між одним нареченим і родичами іншого до четвертого ступеня. Позаяк визначені умови ускладнювали укладання сімейних союзів у малолюдних і дрібнопомісних поселеннях, то фактично дозволялися шлюби від двох ступенів родинності¹³.

Наведемо декілька сімейних історій, учасники яких не дотримувалися шлюбородинних умов. Зокрема, священника Леонтія Ольшанського з с. Пристань 1769 р. звинувачували у проведенні обряду вінчання з-поміж осіб, які нібито були близькими родичами. У процесі розслідування з'ясувалося таке. Ще три роки тому, у 1767 р. Савка Жук одружив сина Григорія з донькою Семена Волошина Феодосією. Сава на той час вже був тричі вінчаним. Від першої дружини Марії у нього були сини Захарій і Карп, другої жінки Феодосії мав Григорія та проживав із третьою дружиною Євдокією, у якої був син Федір від померлого попереднього чоловіка. Останній нерідний син Сави

⁷ Полное собрание законов Российской империи, с 1646 года [в 45 т.]. СПб.: Тип. II Отд. Собственной Е.И. В. Канцелярии. 1830. (ПСЗРИ). Собрание первое. Т. XVII. С. 148.

⁸ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАУК). Ф. 990. Оп. 1. Спр. 1435. Арк. 143.

⁹ ПСЗРИ. Собрание первое. Т. XXII. С. 897; ПСЗРИ. Собрание первое. Т. XXXI. С. 40-41; ПСЗРИ. Собрание второе. Т. XXV. Ч. I. С. 413.

¹⁰ Сводъ законовъ гражданскихъ и межевыхъ. Законы Гражданскіе. Санктпетербургъ. Печатано въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи. 1832. Т. X. Ч. I. С. 26; Сводъ законовъ Россійской имперіи, изданія 1857 года. Законы Гражданскіе. Санктпетербургъ. Печатано въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи. 1857. Т. X. Ч. I. С. 5, 7-8.

¹¹ ПСЗРИ. Собрание первое. Т. II. С. 26; ПСЗРИ. Собрание первое. Т. XXXVIII. С. 827; Сводъ законовъ гражданскихъ и межевыхъ. Законы Гражданскіе. Санктпетербургъ. Печатано въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи. 1832. Т. X. Ч. I. С. 33-36.

¹² До которой степени должны быть запрещены браки въ родстве отъ трехъ родовъ. *Полтавскія епархіальныя вѣдомости*. Часть неофициальная. 1872. № 17, 1 сентября. С. 650-652.

¹³ Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.). Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. В двух томах. Т. 1. С.-Петербург: Изд-во «Дмитрий Буланин», 1999. С. 164.

взяв за дружину старшу доньку Семена Волошина Марію, а рідний син – молодшу доньку Феодосію. До того ж Волошин був хрещеним батьком сина Карпа Савки Жука від першого шлюбу. Священник, довірившись «на слово» свідкам, здійснив обряд вінчання Григорія і Феодосії, які завірили про відсутність кровної та духовної спорідненості між молодятами.

Розгляд справи проходив у консисторському суді та з'ясувалося, що Феодосія знаходилася у селі, а Григорій перебував на території Польщі в поході¹⁴. Тому слухання справи відкладалося. Наведений приклад міжродинних відносин демонстрував переплетеність кровно-родинних і духовних зв'язків у межах одного населеного пункту. Ситуація ускладнювалася явищем послідовної полігамії, коли шлюбність людей не була моногамною, а особи протилежних статей двічі-тричі вінчалися¹⁵. Така особливість зайвий раз підкреслювала вузькість шлюбного ринку. Припустимо, що відстежити ступені родинності у ті часи було занадто складно через недосконалість реєстраційних записів про родинні зв'язки у церковнопарафіяльній документації, особливо другої половини XVIII ст. Указані чинники неодмінно штовхали населення до порушень матримоніальних вимог, але з метою утворення нових сімей і, разом з тим, продовження роду.

Упродовж 1767–1769 рр. розглядалася судова справа про порушення духовного регламенту священником церкви с. Романівка відомства Києво-Печерської лаври Іоанном Кордашевським, який у 1765 р. повінчав жителів м. Бориспіль Григорія Кравця та Агафію Галковну. Вже через пару років шлюб було визнано «сумнительным», оскільки одружені особи перебували в кровному зв'язку та наречений був з іншої парафії. Представник парафіяльного кліру не перевірів особисті відомості вінчаних осіб, а довірився свідкам «на слово». Посвідники були оштрафовані. Романовського священника в 1768 р. було покарано штрафними санкціями та заточенням у монастир на шеститижневий термін у тяжкій роботі. Обряд вінчання був визнаний незаконним, одружені чоловік і жінка відповідно – грішниками. Подружню пару було викликано у Переяславсько-Бориспільську духовну консисторію для з'ясування родинних зв'язків, заборонено відлучатися з м. Переяслав до винесення рішення та кожного дня ходити в консисторію з метою

контролю. Щоправда, на цьому інформативне наповнення доказової документації про наречених вичерпано. Із судової справи не зрозуміло ступінь кровної спорідненості та міра покарання подружніх партнерів¹⁶.

19 березня 1838 р. до Преосвященного архієпископа та кавалера Мелетія Харківського та Охтирського звернувся поміщик Богодухівського повіту колезький асесор Петро Макарович Ольховський із проханням про видачу дозволу на його вінчання з дівчиною Марією, з якою заявник знаходився в шостому ступені спорідненості. Така ситуація склалася через те, що парафіяльний протоієрей церкви Святої Трійці Феодосій Навроцький відмовив у вінчанні. У надісланій резолюції з духовної інстанції зазначалося про те, що «*брак сей может быть венчан*». У справі додавалася власноруч створена схема родоводу Ольховських¹⁷. За наявності сумнівів щодо родословної наречених бувало суди призначали дорозслідування. Так, Могилів-Подільським повітовим судом 1854 р. призначено з'ясування родоводу селянки Марії Григор'євої¹⁸.

Згідно з законодавчими вимогами 1845 р. порушників шлюбородинних зв'язків чекала кримінальна відповідальність. Особи, які сповідували православну віру та укладали шлюб у недозволенних ступенях спорідненості без особливого на те дозволу, каралися ув'язненням на час від шести місяців до двох років і церковним покайням за вироком духовного суду. Батьки або опікуни, які допустили заборонений законом шлюб за родинними зв'язками, каралися арештом на час від трьох днів до трьох місяців. Якщо вінчані особи були рідними у першому або другому ступенях, їхні батьки чи опікуни, які допустили таке вінчання, каралися за кровозмішення відповідно до інших кримінальних статей¹⁹.

Відповідно до статей 217, 219–221 «Уставу Духовных Консисторий» 1841 р. шлюбні союзи осіб, які були поєднані між собою духовною спорідненістю, «по восприемничеству от Святой купели», або близькими ступенями кровної спорідненості, визнавали незаконними та підлягали розторгненню. Колишні співмешканці каралися церковним покайням, а діти, народжені в такій родині, передавалися в розпорядження цивільного начальства. Незаконність шлюбу підтверджу-

¹⁴ ЦДІАУК. Ф. 990. Оп. 1. Спр. 715. Арк. 1–14.

¹⁵ Рыбаковский Л. Л. Демографический понятийный словарь. Москва: ЦСП, 2003. С. 184–185.

¹⁶ ЦДІАУК. Ф. 990. Оп. 1. Спр. 601. Арк. 1–30.

¹⁷ Державний архів Харківської області. Ф. 40. Оп. 25. Спр. 354. Арк. 1–4.

¹⁸ Державний архів Вінницької області. Ф. 472. Оп. 5. Спр. 44. 143 арк.

¹⁹ ПСЗРИ. Собрание второе. Т. XX. Ч. I. С. 967–968.

валася доказами про порушення родинності, які визначалися правилами Святійшого Синоду. За доведеності інцесту уставом Церкви, єпархіальне представництво разом із місцевим цивільним начальством розлучали незаконно вінчаних осіб від спільного проживання, але остаточне рішення приймалося Святійшим Синодом²⁰. Порушникам матримоніальних вимог не заборонялося утворювати нові сім'ї, але за відсутності інших перепон.

У судовій практиці тих років зустрічалися справи за вчинення кровозмішення. Відоме сповіщення від 1778 р. про призначення церковної єпитимії духовним відомством Варварі Сидоренковій за кровозмішення з чоловіком її рідної сестри Григорієм Чернишкіним, від якого прижила дитя²¹.

Доволі цікавий випадок співжиття невістки зі свекром (т.зв. «снохачество») виявлено у матеріалах Пирятинського духовного правління. Спочатку в 1783 р. було зафіксовано звернення у «душний» суд яблонівського священника Леонтія Свериденка. У ньому висувалося звинувачення козаку Максиму Тихолазу, який вчинив силоміць перелюб з 19-річною дружиною рідного сина Дениса Параскевією. Через вісім років в 1791 р. представник парафіяльного кліру повторно звертався у духовне правління з вимогою накласти на згаданого козака єпитимію за вчинене кровозмішення. Вірогідно, такі відносини між свекром та невісткою продовжувалися. За перелюб було призначено церковне покаяння на дванадцять років, перші три роки з яких він повинен був провести у монастирі, а потім під наглядом парафіяльного священника. Проте, потім у 1793 р., фігурувала справа про недотримання Тихолазом призначеної міри покарання²².

У іншому випадку селянин Кіндрат Таран був судимий у 1808 р. «за кровосмешивание насильно с двумя (!) родных сынов его женами». За цією справою Полтавський малоросійський совісний суд прийняв рішення: відіслати порушника в Полтавську лікарську управу²³. Отже, в житті були різні сімейні колізії, які можливо вимушено змінювали сексуальну поведінку заміжніх жінок із родичами.

Упродовж другої половини XVIII – першої половини XIX ст. міри покарання за кровно-родинні «злягання» каралися по-різному, враховуючи

обставини та ступені родинності. Відповідно до карних законів 1845 р. за кровозмішення в третьому ступені родинності, тобто з тещею або свекром, зятем або невісткою («снохою»), винні позбавлялися особливих станових прав і засилялися в сибірські губернії на час від року до трьох, побиттям батогами або арештантськими ротами цивільного відомства від двох до шести років. За кровні відносини четвертого ступеня зв'язків, тобто двоюрідним братом, двоюрідною сестрою або між дівером (братом чоловіка), зятем або свояченицею порушники каралися заточенням у монастир на час від шести місяців до одного року, а також церковним покаянням²⁴.

Відмінною від інших була судова справа 1770 р. про призначення єпитимії на 20 років і заслання у монастир відставного капрала Молдавського гусарського полку Михайла Бобровського за зґвалтування своєї доньки Феодосії. Одного разу батько взяв свою доньку за руку «и нехотящую затаг в лесок», насильницьким чином повалив її на землю та зґвалтував, потім же привіз свою доньку додому та, коли та, плачучи, розказала матері що сталося, він заборонив обом це обговорювати. Так, «розтляв» доньку декілька раз. Потім видав її заміж за такого ж гусара. Коли той перебував у від'їзді, а донька переїхала до батьків, то знову припускався з нею «ґріхопадіння». Певний час із Феодосією та ще двома жінками через день жили в тому ґріху. Черговий раз поїхав із донькою у ліс за дровами та почав блудодіяння, проте крик доньки привернув увагу писаря Григорія Гуяви. За його заявою Бобровського заарештували²⁵.

Отже, відбулося кровозмішення родичів першого ступеня. Як бачимо, міра покарання батька, який поглимився над своєю донькою, у другій половині XVIII ст. дещо відрізнялася від можливого вироку, який би злочинцю передбачався законами середини XIX ст. Відповідно до кримінального законодавства 1845 р. за кровозмішення родичів по прямій, висхідній або низхідній лініях, а також за боковими лініями та рідними до другого ступеня родинності включно винні особи каралися позбавленням усіх станових прав, тілесному побиттю батогами, засланням у Сибір на десять років до в'язниці, потім довічним заточенням у монастир із виконанням тяжких робіт. Окрім того, накладалася церковна єпитимія за розпорядженням духовного начальства²⁶.

²⁰ ПСЗРИ. Собрание второе. Т. XVI. Ч. I. С. 248, 249.

²¹ Державний архів Сумської області. Ф.960. Оп.2. Спр.1291. Арк. 6.

²² Державний архів Полтавської області (ДАПО). Ф. 801. Оп. 1. Спр. 796. 3 арк; спр. 1085. Арк. 3.

²³ ДАПО. Ф. 76. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 52-54.

²⁴ ПСЗРИ. Собрание второе. Т. XX. Ч. I. С. 973-974.

²⁵ ЦДІАУК. Ф. 990. Оп. 1. Спр. 749. Арк. 1-89.

²⁶ ПСЗРИ. Собрание второе. Т. XX. Ч. I. С. 973.

Вирізнялися судові справи подружніх пар, учасників яких звинувачували в духовному зв'язку. В Святійшому Синоді 1763 р. розглядалося питання мешканця с. Гвинтове Путилівського повіту Якова Убирайлова, який одружився на дівчині Параскеві Федоровій поміщика Івана Дмитрієва сина Селітринікова з цієї ж парафії. З'ясувалося, що обох наречених хрестила одна місцева жінка Адоніха. Стояло питання щодо законності шлюбу та заслання Якова Убирайлова разом із дружиною в чоловічий і жіночий монастирі. Посилаючись на Духовний регламент та «Кормчу книгу», у яких докладних роз'яснень щодо такого хресного братства немає, було прийняте рішення: Якова Убирайлова з дружиною його Параскевою Федоровою від шлюбного співжиття не розлучати²⁷.

У Переяславсько-Бориспільську духовну консисторію 1778 р. було викликано подружжя Федора та Марії Тищенків, які одружилися 1775 р. у с. Тубільці. Заявником виявився хрещений батько Іван Лук'яненко. Дізнавшись про новоутворену сім'ю, чоловік виголосив про те, що він хрестив обох: Федора і Марію. Подружжя пара була викликана в консисторію для допиту, але чоловік відмовився від дачі показів, а його дружина вже три місяці хворіла та стала глухою, тому не могла нічого чути. Слухання відбулося за присутності лише Івана Лук'яненка, тому рішення у справі не було прийнято²⁸.

Інший випадок, майже через тридцять років після першого, але в чомусь подібний: Мойсей Журавський у 1806 р. звернувся з проханням розтлумачити особисту сімейну ситуацію до єпископа та кавалера Михайла Чернігівського та Ніжинського: чи може він одружитися на Параскеві, рідній племінниці чоловіка Макара, доньці рідного його брата Кіндрата, якщо останнього хрестив його батько. Надіслані пояснення ґрунтувалися на тому, що спорідненість від купелі тягнеться до восьмого ступеня, більше між дітьми того хто «восприемлет» та того у кого «восприемлят», а побічні кровні родичі в хрещені є сторонніми, тому такі вінчання допускалися²⁹. Отже, наведені історії з життя окремих сімей демонстрували різні ступені кровної та духовної спорідненості. У випадку виявлених порушень винні особи ка-

ралися згідно до норм чинного законодавства. У іншому – виправдовувалися.

Підсумовуючи, зауважимо на тому, що незаконними матримоніальними союзами вважалися такі, у яких головні учасники були кровними або духовними родичами. Упродовж XVIII – першої половини XIX ст. відбулося скорочення шлюбних вимог кровної родинності з восьми-семи до чотирьох і навіть двох ступенів. Подібним чином спрощувалися духовні зв'язки. Такі рішення Святійшого Синоду щодо подружніх пар були покликані необхідністю продовження роду людського, перевантаженням духовних судів справами про порушення різних ступенів родинності, особливо з-поміж наречених, які проживали у сільському соціумі та малолюдних населених пунктах. За порушення різних ступенів кровної та духовної спорідненості призначалися відмінні міри покарання. Особливим видом злочину вважалися випадки кровозмішення різних ступенів родинності. Виявлено суперечливість законодавчих ініціатив: за рахунок отримання особливого дозволу від церковного начальства та скорочення дозвільних умов кровної та духовної спорідненості утворювалися шлюби близьких родичів, проте за нормами цивільного законодавства такі дії можна було кваліфікувати незаконними та притягати осіб до відповідальності.

²⁷ Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи. Царствование государыни императрицы Екатерины Второй. Санктпетербургъ: Синодальная типографія, 1910. Т. I. 1762–1772 гг. С. 277–278.

²⁸ ЦДІАУК. Ф. 990. Оп. 1. Спр. 1286. Арк. 1–13.

²⁹ Державний архів Чернігівської області. Ф. 679. Оп. 2. Спр. 315. Арк. 4.

References

- Derzhavnyi arkhiv Vinnytskoi oblasti. F. 472. O. 5. S. 44. 143 ark. [in Ukrainian].
- Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti (DAPO). F. 76. O. 1. S. 2. 364 ark. [in Ukrainian].
- DAPO. F. 801. O. 1. S. 796. 3 ark. [in Ukrainian].
- DAPO. F. 801. O. 1. S. 1085. 3 ark. [in Ukrainian].
- Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti. F. 960. O. 2. S. 1291. 6 ark. [in Ukrainian].
- Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti. F. 40. O. 25. S. 354. 4 ark. [in Ukrainian].
- Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti. F. 679. O. 2. S. 315. 4 ark. [in Ukrainian].
- Dilova dokumentatsiia Hetmanshchyny XVIII st.: Zb. dokumentiv. /AN Ukrainy. In-t ukr. arkhеоhrafii ta in.; Uporiad., avtor peredmovy ta koment. V. Y. Horobets; Vidp. red. L. A. Dubrovina. Kyiv: Nauk. Dumka, 1993. 392 s. [in Ukrainian].
- Do kotoroy stepeni dolzhny byt zapreshcheny braki v rodstve ot trekh rodov. Poltavskiya eparkhialnyya vedomosti. Chast neoffitsialnaya. 1872. № 17. 1 sentyabrya. S. 650–652. [in Russian].
- Nizhnik N. S. Pravovoye regulirovaniye semeyno-brachnykh otnosheniy v russkoy istorii. SPb: Izdatelstvo R. Aslanova «Yuridicheskij tsentr Press», 2006. 172 s. [in Russian].
- Mironov B. N. Social'naya istoriya Rossii perioda imperii (XVIII – nachalo XX v.). Genezis lichnosti, demokraticheskoj sem'i, grazhdanskogo obshhestva i pravovogo gosudarstva. V dvux tomax. T. I. S.-Peterburg: Izd-vo "Dmitrij Bulanin", 1999. 339 s. [in Russian].
- Petrenko I. M. Shliubno-simeini vidnosyny v konteksti pravoslavnoi povsiakdennoi kultury Rosii (XVIII st.). Kraieznavstvo. 2010. № 3. S. 97–103. [in Ukrainian].
- Polnoye sobranie zakonov Rossiyskoy imperyy. s 1646 hoda (PSZRI). SPb.: Tip. II Otd. Sobstvennoy E.I. V. Kantselyarii. 1830. Sobranie pervoye. V. II. 974 s. [in Russian].
- PSZRI. Sobranie pervoye. 1830. T. XVII. 1115 s. [in Russian].
- PSZRI. Sobranie pervoye. 1830. T. XXII. 1158 s. [in Russian].
- PSZRI. Sobranie pervoye. 1830. T. XXXI. 942 s. [in Russian].
- PSZRI. Sobranie pervoye. 1830. T. XXXVIII. 1352 s. [in Russian].
- PSZRI. Sobranie vtoroye. 1842. T. XVI. Ch. I. 924 s. [in Russian].
- PSZRI. Sobranie vtoroye. 1846. T. XX. Ch. I. 1045 s. [in Russian].
- PSZRI. Sobranie vtoroye. 1846. T. XXV. Ch. I. 762 s. [in Russian].
- Polnoye sobranie postanovleniy i rasporyazheniy po vidomstvu pravoslavnogo ispovedaniya Rossiyskoy imperii. Tsarstvovanie gosudaryni imperatritsy Ekateriny Vtoroy. Sanktpeterburg: Sinodalnaya tipografiya. 1910. T. I. 1762-1772 gg. 803 s. [in Russian].
- Romanova O. «Bozhe ne blagoslovennia» chy vyhidne odruzhennia? Shtrykhy do tsinnisnykh priorytetiv kozatskoi starshyny XVIII st. Sotsium. Almanakh sotsialnoi istorii. Kyiv, 2010. Vyp. 9. S. 373-391. [in Ukrainian].
- Rybakovskyi L. L. Demographicheskij poniatiynyi slovar. Moscow: TSP, 2003. 352 s. [in Russian].
- Svod zakonov grazhdanskikh i mezhevykh. (1832). T. X. Ch. I. Zakony Grazhdanskie. Sanktpeterburg. Pechatano v Tipografii II Otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskago Velichestva Kantselyarii. 1225 s. [in Russian].
- Svod zakonov Rossiyskoy imperii. izdaniya 1857 goda. (1857). T. X. Ch. I. Zakony Grazhdanskie. Sanktpeterburg. Pechatano v Tipografii II Otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskago Velichestva Kantselyarii. 1225 s. [in Russian].
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy (TsDIAU), m. Kyiv. F. 990. O. 1. S. 601. 30 ark. [in Ukrainian].
- TsDIAU. F. 960. O. 1. S. 715. 14 ark. [in Ukrainian].
- TsDIAU. F. 960. O. 1. S. 749. 89 ark. [in Ukrainian].
- TsDIAU. F. 960. O. 1. S. 1286. 13 ark. [in Ukrainian].
- TsDIAU. F. 960. O. 1. S. 1435. 143 ark. [in Ukrainian].